

RUBEN BUDAGOV DESPRE NATURA SOCIALĂ A LIMBII

Ludmila ZBANȚ

Catedra Traducere, Interpretare și Lingvistică Aplicată

La linguistique moderne et en particulier celle romane ont été fortement marquées par les études du professeur Ruben Boudagov, notamment celles concernant la dimension sociale des langues et les perspectives de leur évolution. Les tendances enregistrées dans la langue roumaine contemporaine confirment les visions théoriques développées dans ses écrits par le prof. Budagov. Le développement d'une société génère l'apparition et le fonctionnement de nouveaux domaines d'activité humaine qui sont assimilés, adaptés et extériorisés en permanence par les moyens de la langue en concordance avec la réalité de la communication intra- et intersociale.

Figura profesorului Ruben Budagov a marcat o perioadă importantă în lingvistica generală și romanică prin calitatea studiilor elaborate, prin problematica abordată și prin promovarea unei atitudini foarte atente față de limbă și de funcționarea ei într-o societate.

Este cunoscut faptul că profesorul Ruben Budagov și-a centrat interesele științifice pe multiple aspecte ale limbilor. Natura socială a limbii a constituit o problemă la care lingvistul a revenit permanent în scrierile sale, alegând un vector întrucâtva deosebit în abordarea tradițională a raportului dintre factorii intrinseci și cei extrinseci, care generează dezvoltarea limbilor. Profesorul rus încearcă prin toate mijloacele să excludă tratarea simplistă, ruptă de societate a evoluției și a funcționării limbilor.

Făcând o trecere în revistă a cercetărilor care abordau natura socială a limbii, Budagov constată că aplicarea viziunilor lui F. de Saussure despre sincronie și diacronie și, mai ales, a principiului „sincronia este absolută”, a avut un impact negativ asupra aprecierii structurii limbii, care era opusă funcțiilor sociale ale limbii, acestea constituind, de fapt, o parte organică a ei. R. Budagov constată că în anii '50 și '60 ai sec. al XX-lea problemele privind coraportul dintre limbă și societate, limbă și gândire erau plasate în sfera extralingvisticului și nu în a limbii *sui generis*. Există tendința de a motiva caracterul social al limbii prin tot felul de factori de ordin extralingvistic, cum ar fi influența institutelor sociale, a modului de a scrie, ceea ce, fără îndoială, se răsfrânge asupra calității unei limbi. Întrebarea era pusă astfel încât limba și societatea apăreau în contradicție, iar specificul limbii trebuia căutat în afara funcțiilor ei sociale. Savantul rus constată că nimeni nu a încercat să formuleze altfel întrebarea: **oare nu constituie funcțiile sociale ale limbii specificul ei propriu-zis?** Or, subliniază profesorul Budagov, aceasta este calea cea mai naturală de studiere a caracterului social al unei limbi, căci ea există doar în societate și este pusă în serviciul membrilor acestei societăți. Astfel, devine clar că profesorul Ruben Budagov a criticat încercările de a căuta specificul limbii în afara funcțiilor ei, în afara naturii ei sociale [1]. Argumentele savantului sunt fondate pe faptul că limba există doar fiind utilizată de vorbitorii unei societăți. Anume din aceste motive specificul limbii nu trebuie căutat dincolo de funcțiile ei, dincolo de natura ei socială. Autorul pornește de la presupunerea că în funcțiile sociale ale limbii s-ar conține specificul categoriilor sociale propriu-zise, că acestea ar căpăta o anumită diferență la nivel lingvistic: «Быть может, общественное «начало» и языковое «начало» соотносятся не только в плане «внешнего» и «внутреннего», но и в ином плане, при котором «внешнее» способно выступать как «внутреннее», а «внутреннее» находит своё «внешнее» выражение? На мой взгляд, именно так происходит в действительности, в реальных национальных языках». O astfel de abordare nu a fost aplicată anterior în cercetările lingvistice și constituie, de fapt, originalitatea viziunilor lui Ruben Budagov [2].

Lingvistul încearcă să avanseze mai mult în această problemă, demonstrând felul în care natura socială a limbii condiționează funcționarea sistemului ei, cum se întâmplă acest lucru în lexic, în sintaxă, în stilistică, în norma literară, în diverse stiluri ale limbii etc. [3].

În tendința de a elucidă rolul naturii sociale a limbii, profesorul Budagov critică consecvent tezele despre invariabilitatea gândirii, care, de fapt, contravin tezei despre unitatea organică a limbii și a gândirii. Savantul insistă asupra necesității de a pune problema privind raportul limbă – gândire și limbă – societate nu doar sumar, în cursul de lingvistică generală, ci și pe plan concret-istoric, pornind de la anumite limbi sau grupuri de limbi înrudite, sau de la limbile care aparțin diferitelor sisteme. Numai o astfel de abordare ar permite trecerea de la problemele extralingvistice la analiza nemijlocită a limbilor, atrăgând în câmpul de cercetare

miezul limbilor, ceea ce constituie latura lor dinamică, diversitatea și esența lor. Budagov concluzionează, afirmând: «Если анализировать язык без учета его многообразных социальных функций в обществе, то и объект лингвистики окажется крайне обедненным, худосочным. Изучать специфику языка, разумеется, необходимо. Это, основная задача лингвистики. Весь вопрос, однако, в том, как понимать подобную специфику. Предметом языкознания является язык и языки в их реальном функционировании, в их статике и динамике, в их настоящем и прошлом, во взаимодействии их формальных и содержательных категорий, во всей их сложной человеческой сущности» [4].

O aplicare în practică, pe segmentul românei contemporane, a ideilor expuse mai sus de profesorul Budagov ne oferă articolul scris în colaborare cu S. Bernștein „Cu privire la unitatea de limbă română-moldovenească”. Articolul prezintă o polemică riguros argumentată contra unor opinii eronate cu referire la „autonomia” limbii moldovenești față de limba română. Autorii afirmă din start că „în condiții istorice diferite, raportul dintre popoare și limbile vorbite de aceste popoare poate fi diferit” [5]. Astfel se valorifică teza despre unitatea limbii și societății și despre evoluția lor concomitentă. Limba unei societăți cunoaște schimbări la toate nivelurile. Budagov și Bernștein pornesc de la constatarea că unitatea de limbă româno-moldovenească s-a cristalizat de foarte multă vreme, încă de la perioada de formare a limbilor romanice, iar întrebarea de bază pe care se concentrează atenția lingviștilor ține de căile de dezvoltare a acestor limbi și de faptul dacă româna și moldoveneasca pot fi considerate limbi diferite. Analizându-le în baza unor fapte concrete, autorii constată că există doar niște deosebiri de suprafață. Ele au servit drept argument de bază pentru susținătorii ideii cu privire la autonomia limbii moldovenești față de cea română, ceea ce, de fapt, a fost o concluzie într-un totuș greșită, căci ea nu „a fost dedusă în baza trăsăturilor interne ale acestor limbi, ci din raporturile lor cu alte limbi” [6]. O astfel de abordare a unei probleme lingvistice reflectă, în același timp, situația socială care a oferit spațiul necesar pentru apariția acestei probleme. Cercetările efectuate au demonstrat clar că particularitățile interne ale limbii moldovenești și ale celei române sunt absolut identice, iar argumentele propuse în încercarea de a găsi totuși careva deosebiri au fost confuze și ușor de combătut.

Limba română a cunoscut în istoria ei multiple schimbări intrinsece la diferite niveluri (lexical, gramatical, stilistic). Se cere menționată și schimbarea extrinsecă, a „hainei” ei, adică a alfabetului folosit la scrierea în limba română, căci e bine cunoscut faptul că, la anumite etape istorice, s-a utilizat alfabetul chirilic și cel latin, iar această „diferență” a servit deseori ca probă pentru niște delimitări artificiale ale limbii române de cea moldovenească. Ambele tipuri de schimbări au fost întotdeauna condiționate de realitățile sociale în care a funcționat limba română, servind purtătorilor acesteia drept instrument de comunicare.

Dezvoltarea societății umane în secolul al XXI-lea este marcată de tendințe de globalizare, care au generat o atitudine nouă față de limbă, în general, și față de limbile naționale, în particular. Lexicul unei limbi este cel mai sensibil la toate varierile factorilor sociali. El reflectă clar tendințele ce se conturează în evoluția comunităților sociopolitice, economice și culturale.

Factorul „deranjant” în comunicarea internațională contemporană, în toate sferile de activitate umană se manifestă prin dominarea unei limbi hipercentrale – a limbii engleze. Nu este vorba despre limba engleză literară, ci despre varianta ei numită în ultimul timp „globish”, sau „engleza de aeroport”, care prezintă un pericol mare, în primul rând, pentru engleza clasică. În același timp, numeroși lingviști sunt îngrijorați de pătrunderea excesivă a lexemelor din limba engleză în limbile naționale. Se vehiculează niște gloseme cu valori ironice, cum ar fi *franglais*, *romglais* etc.

Cel mai benefic teren pentru manifestarea acestui fenomen îl constituie presa: astfel, în limba română apar frecvent împrumuturi din limba engleză:

Seara, după gust și posibilități, televiziunile programează ori vreun spectacol „mai deosebit”, ori vreun film românesc (că totuși...), ori (a douășpea oară!) vreun blockbuster, ori (ca să nu moară de tot audiența) un show special, aducător de publicitate, deci de bani.

<http://www.dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/patrie-zurgalai> (accesat la 13.12.2010)

Unul dintre instrumentele acestei expansiuni, ale acestei globalizări a comunicării este Internetul și, respectiv, tipurile de texte și de limbaje, care dezvoltă și pun în circulație niște condiții noi ce reflectă realitatea contemporană și au un impact direct asupra limbilor naționale. Limba română nu face excepție, iar exemplificarea celor afirmate o găsim ușor în paginile numeroaselor ediții mass-media plasate tot în rețeaua Internet:

Criminalitatea pe internet se răspândește cu repeziciune pe Facebook, deoarece infractorii pot depista și exploata ușor naivitatea celor care cred ca site-ul este unul absolut sigur, consideră experții intervievați de The Independent.

http://www.realitatearomaneasca.ro/content.php?c=pagina_stiri&id_categorie=1&articles=editorial (accesat la 12.12.2010)

E adevărat, numărul utilizatorilor Facebook-Ro îl depășește pe cel al user-ilor FMI, dar acronimul e implicat în povestea principală a anului în România-criză.

(<http://calincosmaciuc.wordpress.com/2010/08/03/cinci-motive-sa-nu-deschizi-ziarul-cu-pericolul-facebook/>)

(accesat la 14.12.2010)

Pe lângă o terminologie nouă, a cărei existență se explică prin specificul comunicării de specialitate, se face tot mai resimțit un fel de jargon al utilizatorilor Internetului bazat pe extinderea nesupravegheată a împrumuturilor din limba engleză, utilizate deseori cu sensuri eronate, simplificate. Un exemplu de acest fel este unitatea *user-ilor* din fragmentul prezentat imediat *supra*. Înregistrăm niște conotații ironice care rezultă din transferul termenului din domeniul informaticii: *user (utilizator)*, în domeniul financiar bancar: *user-ii FMI (utilizatorii Fondului Monetar Internațional)*.

Limba engleză marchează, în parte, și unele aspecte gramaticale ale românei contemporane. Ne referim la un mod special de calchiere din engleză a compuselor juxtapuse. Lingvistica română Rodica Zafiu citează exemple de felul *fișier text, limbaj mașină* ș.a. [7].

Este vorba și despre compusele de tip substantival, alcătuite din două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ sau de cele de tip adjectival [8]. În mass-media în limba română pot fi întâlnite numeroase exemple de acest fel:

Limba pe care nu atâț o vorbește, ci în spatele căreia se ascunde într-adevăr, nu e româna, dar nici moldovenească nu e, e o limbă-mutant, artificială, găunoasă, fără miez, fără axă, e o limbă doar pentru uzul lui. <http://www.timpul.md/articol/jucaria-geopolitica-18547.html> (accesat la 13.12.2010)

Un restaurant din Jinan, nordul Chinei, a recrutat șase chelneri-roboti (sau roboți-chelneri, depinde din ce unghi privești) să se ocupe de servirea clienților. <http://catavencu.ro/saptamina-strainilor-6-36594> (accesat la 13.12.2010)

Fii primul care comentează pe articolul „Mega-partidul lui Băsescu prinde contur”/ Mega-afacere. Creanțele „Tractorul Brașov” au fost vândute unui clujean cu 1% din valoare / Mega-scandal TV / Mega-scandal penal în Primaria Sebes / Mega-scandal cu criminalul canibal / Mega-escrocheria CEREALCOM / Mega-afacere – Explozia telefoniei mobile / Liga Campionilor – Mega Inter Adriano. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei> (accesat la 15.12.2010).

Megaalianțe sau mezialianțe? Despre un viitor megapartid prezidențial se vorbește de multă vreme. http://www.realitatearomaneasca.ro/content.php?c=articole&id_categorie=1&articol_id=5074&p=36 (accesat 13.12.2010)

În blocul precedent de exemple am reunit mai multe unități constituite cu ajutorul prefixoidului *mega-*, care este înregistrat tot mai frecvent în presa în limba română. Acest formant, alături de alții, cum ar fi prefixoidele *cine-*, *electro-*, *foto-*, *macro-*, *radio-*, *tele-*, *video-* ș.a., participă la compunerea „savantă” [9], care marchează niște tendințe mai noi în limba română. De exemplu, „Noul dicționar universal al limbii române” (ediția a 2-a, 2006) [10] înregistrează circa 20 de gloseme cu formantul *cine-*, printre care: *cinemator*, *cinest*, *cineclub*, *cinefil*, *cinefilie*, *cinemascop*, *cinematecă*, *cinematografia* etc.; pentru prefixoidul *macro-* sunt propuse lexemele *macroclimă*, *macrocosm*, *macrocristalin*, *macroeconomie*, *macroelement*, *macrofaună*, *macrofotografie* etc.; pentru prefixoidul *video-* sunt înregistrate glosemele: *videocameră*, *videocanal*, *videocaptor*, *videocartelă*, *videoconferință*, *videofon*, *videopick-up*, *videoplayer*, *videorecorder*, *videoteatru* etc. (în total 29 de gloseme). Acest tip de gloseme apare în limba română ca urmare a impactului dezvoltării științei și tehnicii la nivel global.

Ne-am referit doar la unele schimbări vizibile, care își găsesc reflectare în limba română contemporană. Ele se produc sub influența proceselor sociale care au loc în societate în prima decadă a sec. al XXI-lea și au un impact imediat asupra comunicării umane, în general.

Societatea moldovenească mai este marcată de o serie de factori ce derivă din situația ei geopolitică. În lucrarea sa „Mentalități europene”, editată în anul 2006, cercetătoarea de la Suceava Mariana Boca atribuia românilor statutul de **popor de graniță** al spațiului cultural european, ceea ce a motivat dezvoltarea după 1840 a unei relații specifice cu **centrul**, poziționat în Occident [11].

Rămânând în același spațiu geopolitic, dar pășind dincolo de hotarele României (care din anul 2007 este integrată în spațiul Uniunii Europene), constatăm că în anul 2010 moldovenii se regăsesc în acest statut de popor de graniță. De fapt, au avut acest statut, practic, în permanență, atât că spațiile erau configurate în mod diferit. Ceea ce îi deosebește pe locuitorii Republicii Moldova de cei ai României este faptul că sunt atrași de două centre, poziționate în direcții opuse: în vest și în est. Situația descrisă explică, în mare parte, evoluțiile înregistrate în limba română vorbită în spațiul din această parte a Prutului. Pornind de la opțiunile concrete, se conturează o anumită modalitate de comunicare și de cunoaștere, „greu de verbalizat în limbaje creatoare ontologic și politico-social” [12].

Eugen Coșeriu considera că, datorită caracterului revoluționar, știința și tehnica se dezvoltă și se schimbă cu totul diferit în comparație cu limba, care a avut întotdeauna un caracter tradițional, unind diferite generații de oameni. Constatarea dată permite să vorbim despre cultura contemporană și despre tehnica contemporană, dar nu și despre limba contemporană, conchide Eugen Coșeriu. Polemizând cu această opinie a lingvistului, profesorul Budagov își exprimă acordul în ceea ce privește legătura instituită de o limbă între diferite generații ale oamenilor. Dar, limba nu poate fi separată de evoluția științei și tehnicii [13] și se dezvoltă, se schimbă odată cu ele. O confirmare a acestei constatări o regăsim în exemplele citate mai sus.

Ruben Budagov exprima profunda încredere în faptul că nu putem judeca despre natura socială a unei limbi doar în baza condițiilor exterioare ale existenței ei. Caracterul social al limbii derivă din funcționarea nemijlocită a oricărei limbi naționale în diferite domenii și sfere, ceea ce constituie „sufletul”, esența limbii.

Situația ce se înregistrează în limba română contemporană confirmă justetea acestor afirmații, a faptului că dezvoltarea unei societăți generează apariția unor noi domenii și sfere de activitate, iar limba le asimilează și le exteriorizează în permanență prin mijloace adaptate, reînnoite în concordanță cu realitatea situației de comunicare.

Referințe:

1. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Издательство Московского Университета, 1976, с.37.
2. Ibidem.
3. Будагов Р.А. О предмете языкознания // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. Т. XXXI. Вып. 5. – Москва, 1972, с.409.
4. Ibidem, p.410-411.
5. Budagov R.A., Bernștein S.B. Cu privire la unitatea de limbă română-moldovenească. - În: Povară sau tezaur sfânt? - Chișinău, 1989, p.353.
6. Ibidem, p.356.
7. Zafiru R. Diversitate stilistică în româna actuală. - Editura Universității din București, 2001.
8. Stoichițoiu-Efim A. Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate. - Brașov: ALL Educațional, 2001, p.10.
9. Ibidem.
10. Oprea I. et al. Noul dicționar universal al limbii române. - București: Litera Internațional, 2006.
11. Boca M. Mentalități europene. - Editura Universității Suceava, 2006, p.14.
12. Ibidem, p.15.
13. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Издательство Московского Университета, 1976, с.45.

Prezentat la 08.07.2011